

DR. REZI ELEK

KERESZTÉNY ERKÖLCSI VÁLASZOK A VÁLTOZÓ TÁRSADALOM SZOCIÁLETIKAI KÉRDÉSEIRE

A CSALÁDI ERŐSZAK ÉS LEKÜZDÉSI LEHETŐSÉGEI

Az utóbbi évtizedekben jelentkező társadalmi, gazdasági, politikai változások nagy hatást gyakoroltak az ember lelki, szellemi, erkölcsi, vallásos életére. Nem véletlen, hogy a korábbi szociáletikai kérdések átértékelődtek, vagy éppen újabbak merültek fel. A megelőző korokban jelentéktelennek tűnő társadalmi problémák kerültek előtérbe. Ezért nem véletlen, hogy a tanulmány célja olyan társadalmi problémák mérlegelése, amelyek mind a mikroközösséget (család, iskola, egyház, intézmény), mind a makroközösséget (társadalom, emberiség) érintik. A sokasodó és természetesen keresztény erkölcsi választ váró kérdések közül a tanulmányban az erőszakra kívánom irányítani a figyelmet, mert a világban mértéktelenül terjed az erőszak. Ez az oka annak, hogy napjainkban sok irányból, sokféle módszerrel közelítik meg ezt a tulajdonképpen nagyon összetett és bonyolult jelenséget. Az erőszak különböző megnyilvánulási formái közül a hozánk legközelebb állót teszem a vizsgálat tárgyává: a családi erőszak jelenléte és leküzdési lehetőségei.

Erőszakon (agresszivitáson)¹ általában olyan cselekvést értünk, amikor személy/ek testi-lelki-szellemi kényszert alkalmaz/nak a másik személy/ek fölött. Valójában testi sértéssel összekapcsolt bűnös cselekedetről van szó, azonban a

¹ Az angolszász irodalomban azonos tartalommal alkalmazzák az *erőszak* (violence) kifejezést, ez azonban a magyar szóhasználatban az agressziónál szűkebb tartalmú, ezért az utóbbi előnyösebb. Általában agresszióról beszélünk, ha valaki a másik embert károsítani vagy bántani akarja (s a szándékot alkalmasint tett követi). Ezt az elterjedt meghatározást azonban a mai pszichológiai, pszichiátriai és pszichoanalitikus ismeretek birtokában célszerű tágabban megközelíteni. Az agresszió gyűjtőfogalom, amely bizonyos motivációkat, gondolattartalmakat, érzelmeket és viselkedést ír körül, mely meghatározott személyekre és dolgokra irányul.

Agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges – legtöbbször feszültség-gel járó – belső rezdülések, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a külvilágra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutathatók közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése, valakinek intenzív elhanyagolása), akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongásban, testi tünetekben).

fizikai erő felhasználása nélkül is lehet erőszakot elkövetni, vagy bántalmazni, megfélemlíteni valakit. Ilyenkor a fizikai erőszak helyét az úgynevezett lelki-szellemi erőszak váltja fel, amely azonban változatlanul az erőszak megnyilvánulása.²

Az ember agresszivitása egyidős létezésével. A Bibliában is nyomon követhetjük az erőszak különböző megnyilvánulásait a kevésbé veszélyes formáktól egészen az élet megsemmisítéséig.³

Az agresszió eredetére vonatkozóan a lélektan, a szociológia, az etológia különböző elméleteket dolgozott ki. Ezek közül a következőket emeljük ki:

Az agresszió mint hajtóerő (drive)⁴

Sigismund Freud (1856–1939) volt az első, aki az agresszió jelenségét behatóbban vizsgálta és tematizálta, jóllehet élete folyamán elméleteit többször is átértelmezte.⁵ Freud pszichoanalitikus elmélete⁶ szerint cselekedeteink többségét ösztönök, elsősorban a szexuális ösztönök határozzák meg. Amikor ezeknek az ösztönöknek a kifejeződését gátolják, agresszív drive keletkezik.⁷ Freud pszichoanalitikus elméletét értékelő Erich Fromm (1900–1980) szociálpszichológus, humanista filozófus azt a következtetést vonta le,⁸ hogy Freud elmélete annyira meggyőző erejűnek bizonyult korában, hogy „további bizonyítást nem igényelt: „Freud pszichoanalitikus elméletének insztinktivistája jellege, miszerint az emberi viselkedés az önfenntartási ösztön és a szexuális ösztön (Freud későbbi elméletében az élet- és a halálösztönök) közötti kötélhúzás alapján magyarázható, túl-

² Brehm, S. S. – Kassin, M. S.: *Social Psychology*. Boston, 1990. 343.

³ Az erőszak és az erőszakmentesség bibliai vizsgálatára nézve, vö. Long, E. R.: *A Survey of Christian Ethics*. Oxford, 1982. 216–271.

⁴ A Freud által használt *Trieb* kifejezés, amelyet rendszerint ösztönnek fordítanak, tágabb értelemben fejezi ki az ösztön fogalmát, szomatikus eredetű hajtóerő, szakkifejezéssel élve *drive*, amely kiváltja, de nem határozza meg teljes egészében a viselkedést.

⁵ Weber, H.: *Speciális erkölcszociológia*. Ford. Tuba I.. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2001. 251; Fromm, E.: *A rombolás anatómiája*: Ford. Dankó Z. és Csaba F. Háttér kiadó. Budapest, 2001. 123. In. *Freud agresszivitás és rombolás-fogalmának fejlődése*, 645–701; Freud, S.: *Pszichoanalízis*. Kriterion könyvkiadó. Bukarest, 1977. 26–27.

⁶ Freud, S.: *Pszichoanalízis*. Kriterion könyvkiadó Bukarest, 1977.

⁷ Atkinson, R. – Richard, C. – Smith, E. E. – Bem, J. D.: *Pszichológia*. Osiris. Budapest, 1997. 325.

⁸ Fromm, E.: *A rombolás anatómiája*. 123. In. *Az agresszió és a pusztító-ösztön megjelenési formái és jellegzetes forrásai*, 269–641.

ságosan is ismért, további bizonyítást nem igényel.”⁹ A nagy kérdés Fromm és számunkra is az, hogy „mitől kaptak hangsúlyozott történeti jelentőséget” Freud elméletei? Fromm úgy vélte, hogy „Sikerének titka bizonyosan nem csupán elméletének instinktivista jellegében keresendő, hiszen az ösztönökre alapozott elméletek már a XIX. századtól nagy népszerűségnek örvendtek. Az, hogy ő a szexuális ösztönt tette meg valamennyi szenvedélyünk forrásává (az önfenntartási ösztön mellett), újdonságzámba ment, és forradalmi tettnek számított, különösen abban a korban, amikor még javában a viktoriánus középosztály erkölcsisége uralkodott. De szerintem Freud ösztönelméletének ez az egyedi vonása még nem magyarázza, miért lehetett olyan erőteljes és tartós hatása. Freud történeti jelentőségét minden bizonnyal a tudattalan folyamatok felfedezése adta. Nem annyira filozófiai vagy spekulatív szempontból, mint empirikusan, miként azt Freud esettörténeteiben, de legfőképpen az *Álomfejtésben* (1900) demonstrálta. Ha ki tudjuk mutatni, hogy egy alapjában békés természetű és lelkiismeretes ember gyilkolási készletét érez, másodlagos kérdés, hogy ezt az apja iránt érzett „ödipális” gyűlöletével, a halálösztön megnyilvánulásával, sértett narcizmusával vagy más okokkal magyarázzuk. Freud nagy tette az volt, hogy rámutatott az emberi elme tudattalan folyamataira és arra az elképesztően nagy energiára, amellyel nem kívánt vágyainkat elnyomni igyekszünk. Freud volt az emberi lélek mélységeinek, az ember tudat alatti világának első kutatója, s éppen ezért volt akkora hatással a képzőművészekre, írókra akkoriban, amikor a pszichiáterek még elutasították, és komolytalannak bélyegezték elméleteit.”¹⁰

Bármennyire is sikeresnek és népszerűnek bizonyultak Freud elméletei, a kritikák nem maradtak el. Már kortársa és tanítványa, Alfred Adler (1870–1937) is vitatta az agressziós potenciál tartós jelenlétének képzetét. Adler, Freudhoz hasonlóan, elismerte a velünk született agressziós ösztön létezését, de ezt olyan önálló pozitív erőnek értelmezte, amely az emberi önérvényesítést szolgálja, és az individumnak lehetővé teszi, hogy igényeit a környezetben kielégítse.¹¹ Pozitív erővé akkor alakul át, ha „kultiváltta és átalakulttá válik”. Adler „az agresszió

⁹ Fromm, E.: i. m. 123.

¹⁰ Fromm, E.: i. m. 125.

¹¹ Alfred Adlerhez hasonlóan egy másik kutató, aki az állatok agresszív viselkedését tanulmányozta, Konrad Zacharias Lorenz (1903–1989) is azt vallotta, hogy az agresszív magatartás nem a gonoszság elvét képviseli, hanem a pozitív alkalmazkodási funkció szolgálatában áll. Ennek három különböző oldalát hangsúlyozza, ami a fajfenntartás szolgálatában áll: az első funkció az erősebbeknek a kiválasztása a továbbtenyésztésre, a második az individumok közötti szükséges távolság biztosítása (territoriális agresszió), végül egy rangsorolási rendszer megteremtése, amely a csoport együttéléséhez stabil struktúrát alkot.

elpárologtatásának lehetőségét a közösség felé terelésben látja, de főleg a hatalmi és érvényesülési törekvés leleplezésében, mivel ez alkalmatlan út az élet kezelésében.”¹²

A frusztráció-agresszió elmélete

Az elméletet egy amerikai pszichológuscsoport állította fel, a korai Freud és Adler elméleteitől ösztönözve. Az elmélet képviselői¹³ szerint az agressziót mindig a frusztráció következményének kell tekinteni, és a frusztráció mindig az agresszió valamilyen formájához vezet.¹⁴ A frusztráció arra motiválja a frusztrált személyt (céljaiban akadályozott vagy stressz), hogy kiiktassa a frusztrációt okozó akadályt, akár erőszakos magatartásforma által is. Az állításnak két kritikus pontja van. Az egyik, hogy az agresszió oka rendszerint a frusztráció. A másik: az agresszió az alapvető motívumok tulajdonságaival rendelkezik, irányítja a viselkedést, és mindaddig fennmarad, amíg a célját el nem éri. Az elméletet bírálók szerint nem minden frusztráció von maga után agresszív viselkedést, mert lehetségesek alternatív viselkedésformák is, mint pl. menekülés, vagy a frusztráció feldolgozása a belátás által. Másrészt távolról sem állíthatjuk, hogy minden agresszív viselkedésforma alapja a frusztráció, ellenkezőleg, a történelem példát szolgáltatott arra, hogy az agresszió kiváltó oka éppen az önteltségből fakadó hatalom akarása.

Az agresszió mint tanult válasz

A szociális tanulásemélet az emberek közti interakciókkal foglalkozik és a kognitív folyamatok jelentőségét hangsúlyozza, a megfigyeléses tanulás jelentőségét emeli ki.¹⁵ A tanuláseméletet vallók abból indulnak ki, hogy az agresszív viselkedés, miként minden más viselkedés, tanulási folyamat eredménye. Számos viselkedési mintát úgy tanulunk, hogy mások viselkedését figyeljük. A szociális tanulásemélet a modellek szerepét hangsúlyozza mind a specifikus viselkedések, mind az érzelmi válaszok átvételében.

¹² Weber, H.: i. m. 252.

¹³ Az elmélet két jeles képviselője, John Dollard és Neal E. Miller, 1968-ban közösen adták ki a *Frustration and Aggression* című művet.

¹⁴ Pressing L.: *Kísérlet a frusztráció-agresszió jelenségkör vizsgálatának kölcsönhatás-elvű megközelítésére*. Pszichológia, 1982/4. 519–553.

¹⁵ Atkinson–Richard–Smith–Bem: i. m. 326–327.

A szociális tanulásmélelet elveti az agresszió ösztönként vagy frusztráció eredményezte hajtóerőként való felfogását, ehelyett azt állítja, hogy az agresszió bármely más tanult válaszhoz hasonló. Az agresszió megfigyeléssel és utánzással tanulható. Ez az elmélet azt állítja, hogy a frusztráció csak egy az agresszió számos oka közül, valamint az agresszió olyan válasz, amely nem rendelkezik driveszerű tulajdonságokkal.

A tanulásmélelet képviselői szerint az a fő kérdés, hogy hogyan sajátítódik el és marad tartós az agresszív viselkedés? Válaszuk az, hogy egyrészt pozitív megerősítés révén megerősödik az agresszív viselkedés tendenciája. Kimutatták, hogy az emberek utánzott cselekvés által sajátítják el a különböző agresszív viselkedési formákat. Eszerint egy sikerrel realizált, jutalmazott agresszív cselekedet nagyobb valószínűséggel ismétlődik meg, mint a sikertelen. Mások szerint az agresszív magatartásformákat az ember utánzással is tanulja. Albert Bandura (sz. 1925) amerikai gyermek pszichológus szerint a gyermekek az új viselkedésformákat oly módon sajátítják el, hogy azokat megfigyelik, és más személyekre vagy modellekre érvényesítik. Például, az agresszív viselkedéssel elért sikere a gyermeket hasonló helyzetekben az ismétlésre csábítja.

Az agresszió eredetére vonatkozó elméletek azt igazolják, hogy egy olyan összetett jelenséggel állunk szemben, amelynek *okai* is sokrétűek, és amelynek megnyilvánulásaiban lélektani, társadalmi, biológiai, morális, sőt genetikai problémák is jelentkezhettek.¹⁶ Nagyon gyakran az okok egymással kölcsönhatásban vannak, és olyan közöttük a kohézió, hogy nem lehet éles határvonalat húzni, egyiket nem lehet elkülöníteni a másiktól, és csak összefüggéseikben lehet vizsgálni. Az erőszakos cselekmények okai közül, minden értéksorrend felállítása nélkül, megemlíthetjük a következőket: agresszív vagy támadó indulatú lelki alkat, önzés, kapzsiság, rivalitás, elismerésre, tekintélyre való beteges törekvés, bosszúvágy, féltékenység, csalódás, hatalmi, érvényesülési érdekvágy, szociális nyomor, morális értékzavar, alkohol- és drogfüggőség, eltorzult szexuális hajlam és még sorolhatnánk.

Az erőszak *megnyilvánulási formái* tükörként mutatják a személy lelki alkát, a rendelkezésére álló lehetőségek közötti válogatást és a kívánt cél elérését. Lényegében mindenik megnyilvánulási forma az erkölcsi értékrend felborulását tükrözi nagyon világosan.

¹⁶ Az agresszivitás eredetére vonatkozóan különböző elméletek születtek, Vö.: Brehm-Kassin: i.m. 345–352; Feldman, R. S.: *Social Psychology. Theories, Research and Applications*. New York, 1985. 295–304.

Erkölcsei szempontból csak elméleti jelentőséggel bír az a megkülönböztetés, amikor az erőszakot tudatosan és akaratlagosan vagy beszámíthatatlan állapotban (elmebetegség, pszichopata) követték el. Az elkövetett értéksértés a beszámíthatatlan esetben is változatlanul fennáll (pl. gyilkosság, nemi erőszak) és csupán csak az ok motivációját csökkenti.

Az erőszakos megnyilvánulások rohamos növekedése arra hívja fel a figyelmet, hogy az erőszak egyformán fenyegeti az egyént, a mikroközösséget (család, iskola, munkahely, intézmény) és a makroközösséget (társadalom, emberiség). Kitermeli a rettegés, a félelem, a létbizonytalanság, a bizalmatlanság, a kiszolgáltatottság nyomasztó érzéseit. Az erőszak terjedése azt támasztja alá, hogy az erkölcsi értékelés és a szociális felelősség tudata meggyengült.

Az erőszak megnyilvánulásának naponkénti szintere a *család*. Mi úgy tekintünk a családra, mint valláserkölcsei intézményre. A család erkölcsi jellege és funkciói¹⁷ megkövetelik az állandóságot, a harmóniát, amely elengedhetetlen feltétele az egészséges családi életnek. A család a közösségi élet alapja, a társadalom alapsejtje, s ezt semmilyen más intézmény nem helyettesítheti. (pl. árvaház, szociális otthon)

A történelem folyamán a család gyakran került válságos helyzetekbe. Gyakran hallunk arról, hogy különösen a második világháború után, különböző tényezők hatására a család alakuláshoz, változáshoz van kitéve. Sőt találkozunk olyan szélsőséges felfogással is, amely az ősi családformát idejét múltá intézménynek tekinti. Mi azt hangsúlyozzuk, hogy a család funkciói bár változnak, alapjában véve mégis megmaradnak, és a családra szükség van!¹⁸

Éppen a családvédelem iránti elkötelezettségünk indokolja, hogy figyelmünket a családon belüli erőszakra fordítsuk, amely a családi életek széthullásához vezet.

Családon belüli erőszak olyan rendszeresen visszatérő cselekvéssor, amely során valaki hozzátartozója biztonságát, testi-lelki épségét veszélyezteti, károsítja, önrendelkezésében korlátozza, testi erőszakot követ el, vagy annak elkövetésével fenyeget, illetve a személy tulajdontárgyait szándékosan tönkreteszi, s ezzel elviselhetetlenné teszi az áldozat számára az együttélést. A családon belüli erőszakot Louis Herrington szociológus az utolsó árulásnak minősítette.¹⁹

¹⁷ A család alapvető funkciói a következők: biológiai (utódnemző), nevelői, gazdasági, jogi, erkölcsi, vallási funkció.

¹⁸ Rezi E.: *Unitárius erkölcsstan*. Erdélyi Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2008. 158–160.

¹⁹ Brehm–Kassin: i. m. 381.

A családon belüli erőszak eredetét, indítékát kutatók több modellt állítottak fel:

1. *Szociokulturális modell* kutatói e jelenség okát a társadalmi, gazdasági körülmények meghatározó jellegében, a létbizonytalanságban vélték felfedezni.

2. *Pszichopatológiai modell* felállítói az egyén képtelenségéből származtatják az erőszakot. Azt állítják, hogy az egyén nem tudja kontrollálni agresszív impulzusait – éretlen, dependens (függő), depresszióra hajlamos.

3. *Az erőszak átadásának transzgenerációs modellje* szerint az erőszak okai a tanult mintában, a destruktív jogosultságban keresendők.

4. *Szociális tanuláselmélet* a társas meghatározottságban látja az okot. Eszerint az erőszak megnyilvánulása attól függ, hogy a környezet normái, elvárásai támogatnak-e vagy elutasítanak-e bizonyos viselkedést. Az elmélet alapján a társadalmi megítélés változik, az erőszak elítélésének visszatartó ereje van.

A családon belüli *erőszak áldozata lehet*: a házastárs (feleség, férj), a gyermek, a szülő, a testvér, az idősek, a gyengébbek, a fogyatékosok

A családon belüli *erőszak megnyilvánulási formái* lehetnek: lelki terror, fizikai bántalmazás, szexuális visszaélés, elhanyagolás (a gyermekbántalmazás esetén).²⁰

A szakemberek véleménye szerint a családon belüli bántalmazás legelterjedtebb, ám legkevésbé látható formája a feleség-bántalmazás. A statisztikai adatok alapján „a partnerbántalmazás esetén 95%-ban férfiak bántalmaznak nőket, 5%-ban nők férfiakat. A tartós stressz, az elhúzódó házassági konfliktusok következtében mindkét nem esetében előfordul a lelki bántalmazás, de fizikai sérülést leginkább férfi okoz nőnek. Egy férfi agresszív megnyilvánulása a testi felépítése, biológiai jellemzői miatt sokkal fenyegetőbb, mint egy nőé... Magyarországon évente 40-50 nő hal meg a férjétől, élettársától elszenvedett sérülésekben. A nők elleni erőszakos bűncselekmények 22%-át partnerük vagy volt partnerük követte el.²¹ Tény, hogy az adatok nálunk sem kecsegtetőbbek. A feleség-bántalmazással kapcsolatosan az a vélemény, hogy a hivatalos adatok nem megbízhatóak, mert a bántalmazások jelentős része soha nem derül ki, nem kerül a közvélemény tudomására.

²⁰ Barát J. K.: *Erőszak a családban*. Pannonhalmi Szemle. 2007. XV/1. 59.

²¹ Barát: i. m. 59.

A házastárs elleni erőszak okaira vonatkozóan öt elméleti magyarázatcsoportot állítottak fel, azonban egyik sem tud teljes, kimeríthető és átfogó képet nyújtani a jelenség okaira.²²

1. A *szociális tanuláselmélet (social learning theory)* érvelése szerint az ember a saját, „gyermekkori” családjában tanulja meg, hogy hogyan „kell” viselkedni egy férjnek, feleségnek vagy éppen gyereknek. Az, akit gyerekkorában vertek a szülei, illetve tanúja volt annak, hogy szülei konfliktusaikat erőszakkal intézték el, maga is megtanulja ezt a viselkedést, és egyúttal a viselkedés igazolását is. Így felnőtt korában maga is az átlagnál nagyobb eséllyel kerül bántalmazó kapcsolatba, akár férfi, akár nő az illető. Ezek szerint a családon belüli erőszak intergenerációs átörökítése kimutatható, és a mindig újratermelődő erőszak visszavezethető az elkövetők és áldozatok gyermekkori tapasztalataira. Ezt az elméletet még transzgenerációs modell elnevezéssel is illetik.

2. A *szociális helyzet és megbirkózási képesség elmélete (social situation/stress and coping theory)*²³ szerint a társadalmi, gazdasági körülményeknek, a szegénységnek, a létbizonytalanságnak jelentős szerepe van a stressz fokozódásában, s ha nincs a családtagoknak megfelelő védekezési, elhárítási, küzdelmi stratégiájuk, a krónikus stresszhelyzet kiváltja az erőszakot. Ezt erősítik a kulturális normák: az egyén egy erőszakra épülő, illetve erőszakos normákat sugalló társadalomban megtanulja, hogy a konfliktusok leghatékonyabb megoldási eszköze maga az erőszak. Az elmélet gyenge pontja az, hogy nem ad megfelelő magyarázatot arra, ki és mikor válik bántalmazóvá ilyen helyzetben.

A család szociális helyzetét nagyban befolyásolja az, ha a házastársak egyike vagy mindkettő alkohol vagy drogfüggő.²⁴ Az alkoholfüggőség az esetek többségében az erőszak forrása a családi életben. Egy korábbi munkámban is kijelentettem, hogy „a mértéktelen italfogyasztás a teljes erkölcsi züllésig vezethet. Ennek első lépcsőfoka, hogy az alkoholista megbízhatatlanná válik, kötelezettségeit elhanyagolja, pazarolja anyagi javait, felelőtlen adósságokba bocsátkozik, hazudik. Ezután következik az emberközi kapcsolatok meglazulása, amely egyrészt elszigetelődéshez vezet, másrészt csak azoknak a társaságát keresi – ivócimborák –, akik megértik őt. Ekkor kerül súlyos összeütközésbe családjával, s az állandó feszültség – mint pl. anyagi problémák, tekergetés – károsan hat ki a gyermek életére is.

²² Martin, L. G.: *Counselling for Family. Violence and Abuse. Resources for Christian Counselling*. Word Publishing. Dallas, 1987. 28–43.

²³ Martin: i. m. 36–38.

²⁴ Rezi E.: *Válaszd az életet!* Unitárius erkölcs-tanulmányok. Kiadja az Unitárius Egyház. Kolozsvár, 1999. 32–41.

Konfliktusai támadnak munkahelyén is, mert csökken a munkavégzése mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt, de ide sorolhatjuk a késések és beteghiányzások gyakoriságát, a balesetveszélyt. A statisztikák kimutatják, hogy a végzetes kimenetelű munkahelyi balesetek kétszeres arányban nagyobbak az alkoholisták, mint a nem alkoholisták esetében.

A szellemi teljesítőképesség is hanyatlik, az értékelés élessége tompul, az eszmetársítás sekélyebbé válik, a felfogás meglapul, a megfigyelőképesség csökken, az érdeklődés beszűkül. Az értelmi tevékenység tartalmi szegénysége és az érzelmi labilitás következtében az ítéletalkotás is bizonytalanra, ingadozóvá válik. Olyan hanyatlás is beállhat, amely súlyos esetekben teljes szellemi leépüléshez vezet. Az erkölcsi züllés a bűnözés konkrét megnyilvánulásaiban éri el a mélypontot, mint pl. lopás, csalás, nemi erőszak, agresszív cselekedetek, gyilkosság és mások.²⁵

3. A *rendszerelméleti (general systems theory)* magyarázat szerint a családtagok elleni erőszak általában nem valamiféle egyéni patológia következménye, hanem a család mint rendszer működéséből következik. A család mint „társadalmi rendszer” működése során kiváltja, fenntartja, növeli, vagy egy-egy adott pillanatban csökkenti az erőszakot. A rendszerelméleti megközelítés arra törekszik, hogy leírja azt a mechanizmust, amely az erőszak használatát jellemzi és azokat az interakciókat, amelyek kiváltják az erőszakot.

4. Az *erőforráselmélet (resource theory)* szerint valamennyi társadalmi intézmény, így a család is tartalmazza a tényleges erőszak, kényszer vagy legalább az erőszakkal való fenyegetés bizonyos fokát. Minél több (szociális, anyagi, személyes) erőforrással rendelkezik valaki, annál inkább keresztül tudja vinni akaratát a csoporton belül. Ha valaki nyilvánvalóan és láthatóan sok erőforrással rendelkezik, kevésbé szorul rá arra, hogy az erőszakot nyíltan alkalmazza, dominanciáját így is elfogadják a többiek. Ha azonban például egy férjnek alacsony az iskolázottsága, nem keres eleget, nincsenek olyan képességei, hogy tekintélyt érjen el családjában, „kénytelen” az erőszakhoz folyamodni, hogy domináns szerepét fenntarthassa.

5. A *patriarchátus-elmélet (patriarchy theory)* a férfiak hagyományos, családon belüli patriarchális uralmával és a nők alárendelt szerepével magyarázza a családon belüli erőszakot. Ebben a megközelítésben az erőszak kifejezetten hatalmi kérdés, hiszen a családban a nők másodrendű szerepe mintegy előhívja az erőszakot. Az elmélet szerint tehát nem egyéni vagy az adott család műkö-

²⁵ Uo. 36.

désében rejlő okok, hanem maga a társadalom tartja fenn és termeli újra a családon belüli erőszakot.

A családi élet intimitása nehezé teszi megítélni az erőszak jelenlétét a családban, és főleg a lelki-szellemi erőszak megnyilvánulásait és gyakoriságát. Sajnos a gyermek/gyermekek fölötti erőszak megnyilvánulásai is nagyon gyakoriak. Gyakran éppen ők élik át, szenvedik el a családi erőszakot.²⁶ *Gyermekbántalmazás* vagy *abúzus* alatt azt értjük, ha valaki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy, ha a gyermek sérélmére elkövetett cselekményt – noha tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg. A gyermeket bántalmazás érheti családon belül, illetve családon kívül.²⁷

A gyermekbántalmazás általánosan ismert esetei közül megemlíjtük:

– *Veszélyeztetettség*, olyan magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja, vagy akadályozza.

– *Veszélyeztetés*, a gyermek alapvető fizikai és/vagy pszichológiai szükségleteinek tartós elhanyagolása és/vagy a gyermek bántalmazása.

– *Elhanyagolás*, minden olyan mulasztás vagy baj okozása, amely jelentősen árt a gyermek egészségének, vagy lassítja, akadályozza testi, szellemi és érzelmi fejlődését. Az elhanyagolás több síkon történhet²⁸:

Érzelmi elhanyagolás: Az érzelmi biztonság, az állandóság, a szeretetkapcsolat hiánya, a gyermek érzelmi kötődésének mellőzése, elutasítása, a gyermek jelenlétében történő erőszakos, durva, támadó magatartás más családtaggal, többnyire az anyával szemben.

Fizikai elhanyagolás: Az alapvető fizikai szükségletek, higiénés feltételek hiánya, a felügyelet hiánya, a gyermek védelmének elmulasztása olyan esetekben, amikor veszélynek van kitéve. Ide sorolható az orvosi ellátás késleltetése, az orvosi utasítások be nem tartása, a védőoltások beadatásának indokolatlan elmulasztása, késleltetése.

Oktatási, nevelési elhanyagolás: Az iskolalátogatási kötelezettség elhanyagolása, vagy a rendelkezésre álló és javasolt speciális képzési, fejlesztési szolgálatok igénybevételének elmulasztása.

²⁶ Straus, M. A. – Gelles, R. J. – Steinmatz, S. K.: *Behind Closed Doors*, New York, 1980. Vö. Brehm – Kassin: i. m. 66.

²⁷ Napjainkban az iskolai erőszak is elterjedőben van.

²⁸ Martin: i. m. 123–211.

A családban megnyilvánuló *erőszak leküzdése* csak akkor járhat eredménnyel, ha a család tagjaiban tudatosul a kölcsönös megbecsülés, tisztelet és szeretet naponkénti megélésének lehetősége. A tudatosítás folyamatában nagy felelősség hárul a családsegítő szervezetekre, a médiára, de az egyházakra is.

Úgy vélem, hogy a tudatosítás folyamatának első lényeges követelménye felmutatni azokat az egyedi létfunkciókat, amelyeket csak a család tehet teljessé, a kölcsönös tisztelet és szeretet légkörében. Ha a család bármelyik funkciója is megsérül, vagy akadozva működik, s a családtagok közösen nem igyekeznek a működés helyreállítására, akkor a családi élet könnyen kerül válsághelyzetbe, a kisebb konfliktusok után a nagyobb konfliktusok, azt követően az erőszak gyakorisága miatt a család széthullása következik be.

Napjaink lényeges feladata a család változó, de örök *funkcióinak* az értékelése, megbecsülése a család minden tagja részéről.

A *család alapvető funkciói* a megelőző korok családfejlődése során alakultak ki. Ezek a társadalmi-gazdasági struktúrák átalakulása, változása következtében átértelmeződtek (pl. az ún. kiscsalád általánossá válása, a nők tömeges munkavállalása, a családalapítási életkor kitolódása stb.), de, ha változó formákban is, mégis fennmaradtak, sőt a tapasztalatok arra mutatnak, hogy ezeket nem is lehet helyettesíteni. A család funkciói a család szükségességét, nélkülözhetetlenségét igazolják. A család valamelyik funkciójának a sérülése a családi élet egyensúlyának a felborulásához vezet, ezért célszerű, ha számba vesszük ezeket a funkciókat, és kitekintünk a változásaikra is.²⁹

A *család biológiai-utódnemző funkciója*. A biológiai reprodukció, a társadalom népesség egyensúlyának a megőrzése, továbbvitele az utódok által, minden történelmi korban a család legelső, nélkülözhetetlen funkciója volt. Nem véletlen, hogy az állam különböző törvényekkel, jogi és egészségügyi szabályozásokkal, sőt kedvezményekkel igyekezett hatást gyakorolni a családra, a társadalom megfelelő reprodukciós szintjének (a népesség-egyensúlyának) a fenntartása érdekében. Ez azonban nem mindig valósulhat meg, mert a gyermekvállalás a családok, a házaspárok, az egyének intim szférájába tartozó egyéni döntés. Különösen azóta, amióta a védekezés, a fogamzásgátlás, a családtervezés módszerei széles körben elterjedtek.

Az európai társadalmakban már hosszabb ideje csökken a termékenység, és néhány évtizede a termékenység az egyszerű reprodukciós szint alatt állandósult, amelynek következménye a népesség elöregedése, hosszabb távon pedig a

²⁹ Stott, John: *Issues Facing Christian Today. A major appraisal of contemporary social and moral question.* London, 1994.

népességszám jelentős csökkenése. A demográfiai és szociológiai kutatások szerint ez a népesség „demográfiai válasza” a társadalomban végbemenő változásokra, amelyek elsősorban a társadalom alapsejtjét, a családot érintették. A családi életforma vonzerejének visszaesése, a házasságon kívüli együttélési formák terjedése, a párkapcsolatok stabilitásának csökkenése, a válások számának növekedése – olyan jelenségek, amelyek a 20. század második felében terjedtek el a nyugat-európai országokban, majd lassan-lassan a kelet-európai társadalmakban is, és a termékenység csökkenését, a gyermek születések számának rohamos apadását eredményezték.

Ez a sajnálatos helyzet érinti egyházunk lélekszámát is, az évi főtanácsi üléseken közölt adatok világosan mutatják, hogy egyházunk évente egy jó közepes nagyságú egyházközszéggel apad.³⁰ A 2007. évről szóló főtanácsi jelentésben olvasható összehasonlítás lehangoló: „Egyházunk lélekszáma 2007. december 31-én 3813-mal kevesebb, mint 2006-ban, 7032-vel kevesebb, mint 2001-ben, 10 299-cel kevesebb, mint 1996-ban és 14 450-nel kevesebb, mint 1991-ben.”³¹ A helyzetkép a többi hazai magyar történelmi egyházaknál is hasonlóan lehangoló, és így elmondhatjuk, hogy az erdélyi összmagyarság rohamos apadásának a tényével állunk szemben.³² De a helyzet éppen ilyen aggasztó Magyarországon is.³³ Czeizel Endre orvosgenetikus már 1994-ben felhívta erre a figyelmet: „hazánk lakossága a korábbi 10,7 millióval szemben jelenleg 10,5 millió. Az előrebecslések szerint a népességszám 2000-ben már 10 millió körül lesz.”³⁴ Czeizel előrebecslése hála Istennek nem valósult meg, de a magyarság lélekszáma folyamatosan csökken.³⁵

Számolnunk kell azzal is, hogy a természetes apadás mellett, az európai mobilitás (elvándorlások) is befolyásolja egyházunk lélekszám-apadását.

³⁰ Rezi E.: *Felelősségünk a ránk bízott életért*. Erdélyi Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2005. 99–100.

³¹ Az Egyházi Képviselő Tanács általános jelentése a 2007. július – 2008. november közötti időszak közigazgatási, valláserkölcsei nevelési és gazdasági munkájáról. EKT 840/2008. szám.

³² A helyzetre vonatkozó szakirodalmat lásd, Rezi E.: *Felelősségünk...* 106.

³³ Bene É.: *Megdől az életfa. Indirekt népiértés*. Budapest, 2006. 145–166; Korzenszky R. – Somorjai Á.: *Magyar sorskérdések. Előadások a magyar kultúra és népesedés keresztény szempontjairól*. Róma, 1989.

³⁴ Czeizel E.: *Az érték – még mindig bennünk van*. Akadémiai kiadó. Budapest, 1994. 263.

³⁵ Az Országos Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2007 februárjának végén Magyarország lélekszáma 10 millió 61 ezer fő volt, 2008 első félévének végén 10 millió 35 ezer, Lásd www.mon.hu és www.kdnp.hu

Az egyház feladata olyan közép- és hosszú távú stratégiák kidolgozása, amely a rohamos lélekszámapadást fékezni tudja.

A család nevelői funkciója. Az új nemzedék nevelésének első fontos szakasza a családban történik. A család biztosítja a gyermek testi–lelki–szellemi fejlődését. A család nevelői hatást gyakorol felnőtt tagjaira is, itt alakul ki a közösségben való élet készsége, a felelősségérzet a családtagok iránt.

A család a nevelői funkciójával alakítja ki azt az *érzelmi kötődést*, amely egyetlen más intézményben, közösségben sem alakulhat ki olyan teljesen és mélyen, mint a családban: az önzetlen szeretet, a hűség, a gondoskodás, az áldozatvállalás, a bizalom kölcsönössége, az együttes élmények átélésének igénye, a naponkénti jószág megtapasztalása stb. Ezeknek hiánya súlyos személyiségkárosodást is okozhat.

Az érzelmi szükségletek szerepe a családon belül a 20. század társadalmában olyan erővel jelent meg, mint a megelőző társadalmakban soha, és a tapasztalatok azt mutatják, hogy a 21. század elején az érzelmi szükségletek még erőteljesebben jelentkeznek. A családi szerepek a társadalmi munkamegosztás következtében átalakultak, korábban a családi harmónia fenntartása, ápolása a nő, az anya hivatása volt, hiszen az esetek nagy részében nem dolgozott, önálló jövedelemmel sem rendelkezett, s így a család őt tekintette az érzelmi kötődések fő felelősének.³⁶ Ennek hagyománya részben még ma is megtalálható, bár az ún. szimmetrikus családmódel elterjedése révén egyre nagyobb hangsúlyt kap az érzelmi szükségletek kölcsönös biztosítására való törekvés.

Az érzelmi szükségletek alapján valamennyi családon belül kialakulnak domináns, tipikus érzelmi viszonyok. Közülük többnyire az anya-gyermek közötti kapcsolat a legerősebb, s talán ez a legtartósabb érzelmi együtlet. Alapvető érzelmi viszonyok: a férfi és nő, vagyis az apa és anya között kialakuló kapcsolat, az apa és gyermeke közötti viszony, a testvérek közötti kötelék, valamint a nagyszülők és az unokák kapcsolata. Ezek összetett hálózata és a közöttük meglévő interakciók teszik működőképesé a családot az érzelmi szükségletek biztosítására.³⁷ Ha a személyközi kapcsolatok érzelmi viszonyában zavar áll be, azt a család érzelmi egyensúlya megsínyli.³⁸

³⁶ Sütő E.: *Gondolatok az édesanya szerepéről a családban.* Keresztény Magvető, 100 (1994) 76–80; Zsakó E.: *Mária vagy Márta? A nő szerepe ma az egyházban és a nemzet életében.* Keresztény Magvető, 101 (1995) 22–29.

³⁷ Barnes, G. G.: *Család, terápia és gondozás. Alapvető ismeretek a családkról és a családterápiáról.* Animula. Budapest, 1984. 15–20.

³⁸ Edwin H. Friedman családterapeuta a családtagok között kialakuló érzelmi kapcsolatokat „érzelmi háromszögnek” nevezi, s úgy véli, hogy ha bármelyik két tag között meg-

Napjainkban a társadalmi modernizáció felgyorsulása következtében a családi együttélésben újfajta értékek jelentek meg. Ilyen többek között az egyéni vágyak kielégítésének igénye a családtagok iránti kötelezettségekkel szemben, a szülői tekintély kisebb súlya a családi élet szigorú felügyelete helyett, önállóságon alapuló magatartásforma követése. Úgy tűnik, hogy nagyobb az igény a nevelői funkció érvényesítése terén az egyéni autonómiának, a személy önálló kiteljesedésének. Ezek a változások a család érzelmi szükségleteket kielégítő funkciójára nézve sem hatástalanok. A család mint intim közösség azt a biztonságos érzelmi támaszt jelenti, amely a kölcsönösség, az együttérzés, az egymásért érzett felelősség és a szeretet alapján családtagok céljainak, törekvéseinek megvalósulását segíti elő.

A család nevelő funkciója meghatározza a gyermekek társadalmi magatartásformáját is vagy szocializációs készségét. A családi szocializáció meghatározó módon, utánzás alapján megy végbe: a gyermek követi a modellként szolgáló szülő viselkedését. Az utánzás szerepe különösen fontos az egész életen átható magatartási minták elsajátításában. A gyermek általában azonosul is azzal, akit utánoz. Ez különböző mértékű lehet attól függően, hogy a szülő – anya vagy apa – magatartása mennyire következetes, rendszeres, vagyis mennyire teremtődik meg az a légkör, amelyben erős azonosulás jöhet létre. A szülői viselkedési minták belülről szabályozzák a gyermek magatartását, tartósan elraktározódnak, interiorizálódnak, s később a felnőttkori cselekvést irányítják. Mindezek következményeképpen a gyermekek olyan magatartásokat is megtanulnak a szülői családban, amelyekre tudatosan nem tanítják őket, felhasználásukra a szülői családban nincs is lehetőségük, hanem csak jóval később alkalmazhatják az elraktározott mintákat.

A család gazdasági funkciója azt jelenti, hogy a család gondoskodik a családtagok anyagi szükségleteiről. A család teremti meg azt az anyagi alapot, hátteret, bázist, amely a családtagok életviteléhez szükséges.

A szakirodalomban sokszor megfogalmazódik az az állítás, hogy a család a 20. század folyamán fokozatosan elveszítette gazdasági funkcióit. Ez az állítás csak részben igaz, mert ténylegesen csak a család hagyományos gazdasági funkciója változott meg. Valóban lecsökkent azoknak a családoknak a száma, amelyek valamennyi családtag teljes munkaerejét igénybe véve mint termelési egységek működnek, és ugyancsak ritka az olyan család is, amelynek tagjai anyagi szükségleteinek ellátásáról önállóan tudna gondoskodni. Azonban ma sem jelenték-

bomlik az összhang, akkor „háromszögesezni” fognak. Lásd: Friedman, E. H.: *Nemzedékről nemzedékre*. Exit kiadó. Kolozsvár, 2008. 50.

telen azoknak a családoknak a száma, amelyek termelő funkciót is ellátnak, és a család tagjainak fogyasztása nagyobbreszt a családi háztartás kereteiben történik.³⁹

Kétségtelen, hogy a házastársak, a családok gazdasága, vagyona ma más szerepet játszik a családban, mint a korábbi történelmi korokban, viszont a jövedelem, a vagyon ma is fontos családi kötőelem.⁴⁰ Az adott kereseti struktúra mellett az a tény, hogy a családnak egy vagy két tagja folytat-e kereső tevékenységet, lényeges különbséget teremt a családi jövedelem nagyságát illetően. A család két keresővel⁴¹ hamarabb tudja megvalósítani céljait anyagi körülményeinek alakításában, viszont az a családforma, ahol a férj és a feleség is munkát vállal, nemcsak a család jövedelme szempontjából meghatározó, hanem nagy jelentősége van a család belső életének alakulására is. A családi szerepmegosztás, a család döntési mechanizmusa, a családtagok tevékenységstruktúrája ettől függően alakul, s ez meghatározza a családi együttlét, együttgondolkodás alkalmait és lehetőségeit, és a családi élet bensőséges alkalmainak a további fenntartását.

A család gazdasági funkciójának – kevés kivétellel – egyik elsőrendű célja az önálló otthon megteremtése, saját lakás szerzése. A lakás és az anyagi javak megszerzése – bármily szerény mértékű is az – gyakran egy egész élet munkájának eredménye, ami fontos kötőelemet jelent, s számtalan családot – az érzelmi elhidegülés ellenére is – együtt tart.

A család gazdasági funkciói közé sorolható a jövedelemmel való gondos és tervszerű gazdálkodás megvalósítása, a bevételek és kiadások egyensúlyban tartása, a közös és a személyes (az egyes családtagok) fogyasztási szükségletek figyelembevételével. A gyermekek nevelése szempontjából is fontos a család „gazdasági egyensúlyának” a megtartása.

A napjainkban jelentkező gazdasági válság sajnos súlyosan befolyásolja a család gazdasági funkcióját. A munkanélküliség rohamos növekedésével a család gazdasági funkciója sérül, ami károsan hat ki a családi életre.⁴²

A család erkölcsi funkciója. A család adja tagjainak az első erkölcsi alapismereteket, mi a jó, és mi a rossz, mit szabad, és mit nem szabad cselekedni. A család a családtagok erkölcsi magatartásán keresztül motiválja tagjait az erkölcsi

³⁹ Főleg a vidéki családi életformáról van szó.

⁴⁰ Shippers, A. J.: *Gazdaság és keresztény felelősség.* Az Út, 2006/3. 145–146.

⁴¹ A szakirodalom az ilyen családot szimmetrikus családnak nevezi.

⁴² Walsen, R.: *Ki törődik ezzel? Szegénység a modern társadalomban.* Az Út, 2006/3. 152–158.

normák tiszteletben tartására. Segíti a gyermekeket, hogy a mindennapi életben (a társadalomban) is vegyék figyelembe az erkölcsi elvárásokhoz való igazodást.

A család jogi funkciója. A család irányítást, gondoskodást, törődést, védelmet biztosít tagjai számára, a családban felmerülő nézet- és véleménykülönbségeket mint egész vizsgálja, mérlegeli és foglal állást. A család bármelyik tagjára nehezedő külső nyomást igyekszik kiegyenlíteni, megoldani a lehetőségek figyelembevételével úgy, hogy az érintett családtag személyi integritása ne sérüljön.

A család integritásának védelméhez sorolhatjuk az idősek gondozását is.⁴³ A nagyszülők, dédsülők nem tartoznak ugyan szorosan a család magjához, s a velük való állandó együttélés, a közös háztartás is egyre ritkább, az öreggondozás azonban jórészt ma is a család feladata maradt. Az elmúlt évtizedekben lezajlott nagymértékű társadalmi mobilitás következtében az idősebb (vagyis nagyszülői) és a fiatalabb generáció nagyrészt területileg is elszakadt egymástól. Ez az arra rászoruló, magányosan élő idős emberek család által történő mindennapi gondozását nem teszi lehetővé, így ugyancsak társadalmi szintű megoldási formákat igényel (szociális elhelyezés, családsegítő szolgálat rendszeres látogatása stb.).

A család azonban ma is olyan funkciót teljesít, amely a nemzedékek közötti erős, kölcsönösségen alapuló kötődést védelmezi. Az idős, sokszor házastársát már elveszített, magára maradt szülő számára lelki, szellemi egészségének fenntartásához nélkülözhetetlen a fiatal nemzedékkel való rendszeres kapcsolattartás. S minthogy az életkor előrehaladásával megfogyatkoznak a barátok, ismerősök, az idős családtagoknak egyre nagyobb szüksége lesz a család, a gyermek, az unokák életében való érzelmi részvételnek. Az öreggondozás legnehezebb szakasza a családok számára az idős szülő teljes leépülése, a halál közeledése. Ebben a szakaszban különösen nagy szükség van a család fizikai és érzelmi együttműködésére, a családban történő ápolásra, gondozásra.

A család vallási funkciója. A család vallásos szelleme,⁴⁴ gyakorlata tulajdonképpen folyamatos vallásoktatás. A családtagokban tudatosítani törekszik, hogy Istenhez tartozunk, és kötelességünk Isten akaratához méltó módon élni. A vallásos életre való nevelés leghatékonyabb eszköze a családban a példaadás a szülő részéről. Az a gyermek, aki látja szüleit, nagyszüleit imádkozni, egyházi éneket énekelni, templomba járni, Bibliát olvasni, az utánzás módszerével könnyen elsajátítja a vallásos életforma alapfeltételeit.

⁴³ Martin: i. m. 1983. 241–255.

⁴⁴ Rezi E.: *Unitárius erkölcsstan.* 159., 170–172; Lőrinczi L.: *Vallásos nevelés a családban.* Keresztény Magvető, 99 (1993) 139. 142; Szent-Iványi S.: *Vallásos nevelés a családban.* Keresztény Magvető, 101 (1995) 18–21.

A család vallásos életének természetesen be kell épülnie a gyülekezet életébe. Edwin H. Friedman családterapeuta figyelemre méltóan mutatott rá a család és a gyülekezet, a gyülekezet és a család egymásra találásának lehetőségeire.⁴⁵

Úgy vélem, a fentebb leírtak világossá teszik számunkra, hogy a családépítő munkánk mennyire fontos egyházunk jelene, de főleg jövője szempontjából. A lelkész egyik legfontosabb feladata a családi életnek szeretet kötelékének az erősítése a rendszeres és lelkiismeretes valláserkölcsei nevelés,⁴⁶ a lelkipásztori gondozás,⁴⁷ a családlátogatás alkalmi által.

A lelkész a családok örömeiben és bánataiban, sikereiben és sikertelenségeiben csak úgy tud osztozni, a konfliktushelyzetek, az erőszak leküzdéseiben csak úgy tud segítséget nyújtani, ha rendszeresen látogatja a rábízott családokat. A lelkésznek, hivatali kötelességén túl, lelkiismereti kötelessége az evangélium tanítása szerinti „jó pásztor” magatartásformáját tanúsítani, megélni hívei közösségében (Jn 10,1–14). Sajnos ki kell mondanunk, hogy egyházunkban hiányosságok mutatkoznak ezen a téren. Az egyház évi főtanácsi ülésein elhangzott összefoglaló jelentések évek óta felhívták a figyelmet erre a jelenségre. Állításunk alátámasztása érdekében idézek egy néhány megállapítást.

A 2001. évi jelentés⁴⁸ megállapította: „A családlátogatási kimutatásokból, ha összehasonlítást teszünk az elmúlt évi kimutatások adataival, meg kell állapítanunk, hogy nem sok változást mutatnak... a meglátogatott családok száma kevesebb, mint a megelőző évben. És azt is megállapíthatjuk, hogy a meglátogatott családok száma kevéssel nagyobb, mint a meg nem látogatott családok száma, tehát csaknem fele a családoknak látogatás nélkül maradt.”⁴⁹ A jelentés javasolja, hogy „Újra fel kell említenünk, vagy még inkább felújítanunk az Egyházi Főtanács határozatát, amely szerint kötelező a lelkészeknek évenkénti családlátogatása és ez alól kivételt csak a városi nagyobb lélekszámú gyülekezetek

⁴⁵ Friedman: i. m. 63–297.

⁴⁶ Fóris Ferenczi R.: *A vallásos nevelés lehetőségei*. Korunk, 1999/10. 22–26.

⁴⁷ A lelkipásztori gondozás során a család értékének, jelentőségének, nélkülözhetetlenségének felmutatása mellett, a lelkésznek ki kell hangsúlyoznia a megbocsátás lehetőségeit. Vö. Jones, L. Gregory: *Embodying Forgiveness. A Theological Analysis*. Grand Rapids, Michigan, 1995. 101–225.

⁴⁸ Elhangzott az Unitárius Egyház Főtanácsának 2001. július 20–21. napjain, Kolozsváron tartott rendes ülésén.

⁴⁹ Az Erdélyi Unitárius Egyház 1999., 2000. és 2001. évi főtanácsi üléseinek jegyzőkönyve. Kiadja az Erdélyi Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2008. 239.

képeznek, ahol két-, de legtöbb három évenként végig kell látogatni a családokat otthonaikban.”⁵⁰

Az Egyházi Képviselő Tanácsnak a 2008. évi főtanácsi ülésen elhangzott általános jelentése szomorú adatokat tárt fel: „A meg nem látogatott családok száma 1129-cel kevesebb, mint 2006-ban. A szórványban 37 család maradt látogatás nélkül. Az összes családlátogatási alkalmak száma 672-vel kevesebb, mint 2006-ban.”⁵¹

Az évek óta felemlgetett hiányosságot úgy tudjuk felszámolni, ha a fegyelmzés eszközei mellett a megszervezésre váró lelkésztovábbképzőkön a lelkészi munkamező központjába emeljük a családépítő munka fontosságát.⁵²

*Christian Moral Answers to the Moral Questions of Our Contemporary Society.
Family Violence and Our Possibilities to Overcome It*

The study deals with a very important moral issue of our contemporary society: violence and abuse in family life. Violence occurs in various contexts including homes, schools, neighbourhoods and communities, regardless of age, gender, class, ethnic background, religious or spiritual group membership, physical and mental ability or place of residence. Violence in the family often follows other forms of more subtle and long-term abuse: verbal, emotional, psychological, sexual or financial. Violence is closely correlated with alcoholism, drug consumption and reckless behaviour. Violence in the family is mostly spousal – one spouse beating, raping or psychically harming and torturing the other. But children are also often victims – either directly or indirectly. Other vulnerable familial groups include the elderly and the disabled.

The family remained the basis form of the society although its attributes have changed over the years.

The conclusion of the study is that we need to intensify our pastoral care and counseling for helping and guiding Christian families in our postmodern society.

⁵⁰ Uo. 239.

⁵¹ Az Egyházi Képviselő Tanács általános jelentése, a 2007. július – 2008. november közötti időszak közigazgatási, valláserkölcsi nevelési és gazdasági munkájáról. EKT 840/2008. szám.

⁵² Addig is, lelkészeink figyelmébe ajánljuk: Friedman: i. m.